

مسئولیت متن و شکل بدوش نویسنده مضمون میباشد، عقیده نویسنده لزوماً نظر افغان جرمن آنلاين نمی باشد

د غني خان او اجمل خټک د وړتيا او ضعف ټکي

۲۰۲۶/۰۹/۱۴

انجنيير شير ساپي

مقدمه: د غني خان او اجمل خټک، دا د پښتو ادبياتو او سياست دوه خورا لوی، اغېزمن او په زړه پورې شخصيتونه دي. د غني خان فلسفي، هنري او رندانه طبيعت او له بلې خوا د اجمل خټک انقلابي، سياسي او ملي مبارزه د پښتنو د معاصر تاريخ او ادبياتو دوه جلا خو تکميلوونکي اړخونه جوړوي. موږ کولای شو د دوی پر لاندې برخو خبرې وکړو:

✚ د غني خان د وړتيا او ضعف ټکي: د هغه د فلسفي ژورتيا، د کائناتو او خدای په اړه د هغه ځانگړی ليد، هنر (شعر او رسامي)، او په مقابل کې د عامه سياسي مبارزې پر وړاندې د هغه گوښه والی يا غبرگون. ✚ د اجمل خټک د وړتيا او ضعف ټکي: د هغه په شعر کې د ولسي او انقلابي روحيې شتون، په عملي سياست کې د هغه رهبري او اغېز، او په مقابل کې په سياسي ډگر کې د ځينو پرېکړو يا پايلو ارزونه.

غني خان: د پښتو معاصر کلتور او ادبياتو په دغه لوی بهير کې، د خان عبدالغني خان د شخصيت او هنر څېړنه خورا په زړه پورې ده. د هغو څېړنو او نقدي مقالو پر بنسټ چې د غني خان پر کلام او ژوند شوي دي، د هغه د وړتياوو (قوت) او کمزوريو (ضعف) تر ټولو مهم ټکي په لاندې ډول ډله بندي کولای شو:

د غني خان د وړتيا او قوت ټکي

د وجودي (Existential) او فلسفي تفکر عمق: غني خان په پښتو شعر کې د دوديز زهد او قشري مذهب پر وړاندې د يو لوړ بغاوت غږ پورته کړ. هغه پښتون لوستونکی د رانده تقدير پر ځای، له خپل ځان پېژندنې، د مذهب له روحي اړخ او د کائناتو له هکېک کونکي حقيقت سره مخامخ کړ، چې ځيني منقدين يې له غربي وجودي هوډ (لکه سارتر) او شرقي رندانه تصوف (لکه خيام) سره تشبېه کوي.

بې ساری تصويرگری او کلتوري اسلوب: د غني خان شاعري يوازې توري نه دي، بلکې تصويرونه دي. ځکه چې هغه پخپله يو ماهر رسام (مصور) او د مجسمو جوړونکی ؤ. هغه د پښتني چاپيريال عادي شيان لکه خاوره، گل، مرغی او جام داسې انځورول چې په لوستونکي کې ژور حسونه راويښوي.

د بيان ازادي او د ملایانو او خانانو د استثمار افشا کول: هغه د ټولنې د هغو مذهبي او کلتوري بنسټونو پر وړاندې بې باکه نقد وکړ چې د ولس د ذهني اسارت سبب گرځېدل. په ډېر طنزي او مېړني ډول يې د ریاکارو ملایانو او ظالمو خانانو پر ضد شعرونه وويل.

انسان پالنه او طبيعت پالنه (Eco-Humanism): په داسې حال کې چې د هغه په زمانه کې سياسي او جنګي موضوعات گرم وو، غني خان شعر د انسان د کرامت او له طبيعت سره د همغږۍ د رازونو لپاره وقف کړ.

د غني خان د ضعف او تنقيد ټکي

سياسي انزوا او په عملي مبارزه کې بې ثباتي: که څه هم غني خان د خدايي خدمتگارانو د تحريک د مشر، خان عبدالغفار خان (باچا خان) مشر زوی ؤ او په پيل کې يې "زلمي پښتون" تحريک هم جوړ کړی ؤ، خو د زندان له سختيو (شاوخوا ۶ کاله بند) وروسته له عملي سياست څخه په بشپړه توګه گوښه شو. د اجمل خټک په پرتله، هغه ونشوای کولای چې تر پايه د کوڅې او بازار د عامه ولس په سياسي صفونو کې پاتې شي او تر ډېره يې په خپله کلا کې د هنر په غېږ کې انزوا غوره کړه.

فلسفي بې نظمي او پارادوکسونه: ځيني کلتوري او ادبي منقدين (لکه مصطفى سالک) په دې باور دي چې غني خان يو بې نظمه فلسفي ليدلوری درلود. هغه په يو وخت کې د تصوف، سيکولريزم، بې دينۍ (لاادريت) او سختې عاطفي مېنې ترمنځ د نوسان په حال کې ؤ، چې دا تضادونه کله کله لوستونکي له فکري سرگردانی سره مخ کوي.

د ژبې او گرامر ځینې نیمګړتیاوې: ادبي نقادان (لکه یونس تنویر) وايي چې د غني خان د شاعرۍ لویه خوبي د هغه "مضمون او فکر" دی، مګر د هغه "ژبه او بیان" کله کله د کلاسیک پښتو شعر له میزاج او عروضي قواعدو څخه بهر وځي. د پېښور د سیمه ییزې لهجې غلبه او د کلمو په ترکیب کې ځینې خوندیتوبونه د هغه د ژبني ضعف په توګه یادېږي.

د باچا خان او غني خان ترمنځ د تفکر او تګلارې تر ټولو حساس ټکی: د زلمي پښتون تحریک د وسله‌وال غبرګون تمایل او د باچا خان د عدم تشدد فلسفې ترمنځ توپیر په غني خان باندې خورا ژور رواني او سیاسي اغېز وکړ، خو دا اغېز د "انحراف" په مانا نه ؤ، بلکې د یو تلپاتې فکري او کلتوري "تضاد" سبب شو. د دې حساسې تاریخي موضوع د روښانولو لپاره، د دواړو شخصیتونو ترمنځ اړیکې او پایلې په لاندې برخو وېشلی شو:

✓ د تګلارو تضاد: عدم تشدد د وسله‌وال دفاع پر وړاندې

د باچا خان دریځ: باچا خان په دې باور ؤ چې پښتانه باید د عدم تشدد له لارې خپل حقونه واخلي، ځکه د هغه په فکر، وسله‌واله مبارزه د انګرېزانو سخت او خونړي غبرګون ته پلمه جوړوي او ولس تېاه کوي.

د غني خان تمایل (زلمي پښتون): غني خان په ۱۹۴۷ ز کال کې د "زلمي پښتون" په نوم یو ځوان او متحرک سازمان جوړ کړ. کله چې په صوبه سرحد (اوسني خیبر پښتونخوا) کې د مسلم لیګ ځینو توندلارو ډلو پر خدایي خدمتګارانو بريدونه پیل کړل، غني خان او د هغه ملګرو باور درلود چې د ولسي دفاع لپاره یوازې په عدم تشدد بسنه نشي کېدای. که څه هم زلمي پښتون یو بشپړ وسله‌وال بغاوت پیل نه کړ، خو د ځان د دفاع لپاره د وسلې د لېږدولو، پوځي روزنې او د فزیکي غبرګون کلک ملاتړی ؤ.

✓ ایا غني خان له خپلې لارې منحرف شو؟

تاریخي او ادبي اسناد ښيي چې غني خان په عقیدوي ډول له خپل پلار او د پښتنو د مېنې له ارمان څخه منحرف نه شو، بلکې هغه په سلیقوي او مېتودولوژیک ډول ماتې وخوړه او یو جلا لاره یې غوره کړه:

سیاسي جبر او فکري ټکان: باچا خان پخپله په ښکاره د غني خان د "زلمي پښتون" سازمان د ځینو توندو تګلارو مخالفت وکړ، ځکه د باچا خان د ارمان اساس په عدم تشدد ولاړ ؤ. غني خان چې د خپل پلار لپاره یې خورا درناوی درلود، د دغه فکري بې‌باکۍ، د پاکستاني دولت لخوا د سخت زندان (د ۱۹۴۸ څخه تر ۱۹۵۴ پورې) او د خپل ولس د سیاسي بې‌وسۍ له امله له یو سخت رواني او فکري بحران سره مخ شو.

له هتې څخه کلا ته لېږد (انزوا): غني خان په پای کې د کوڅې او بازار عملي سیاست ته شا کړه. هغه پوه شو چې د هغه رندانه او فلسفي ذهن د سیاست په دغه چټل او سخت ډګر کې نشي پاتې کېدای. هغه د خپل پلار له تفکر څخه بغاوت ونه کړ، خو د سیاست لاره یې پرېښوده او د هنر، شاعرۍ او رسامۍ په خپله ځانګړې کلا کې د پښتنو کلتوري او فکري ویشیتیا ته متوجه شو. د هغه شاهکار کتاب "پښتانه" ښيي چې هغه تر پایه له پښتونولي او د خپل پلار له ملي مېنې څخه منحرف نه ؤ، بلکې په روشنفکري ډول یې د مبارزې سنگر بدل کړ. دا د دوو سترو پښتنو مفکرینو (پلار او زوی) ترمنځ یو تر ټولو ډراماتيک او تاریخي تقابل ؤ.

د غني خان کلتوري او ادبي هڅې د پښتنو د کلتوري زانګو (او په ځانګړې توګه د معاصر کلتوري شعور) لپاره خورا حیاتي، بې‌سارې او د بنسټیز اهمیت لرونکې دي. هغه د پښتو ادبیاتو په تاریخ کې یو له هغو کسانو څخه دی چې د پښتنو د ژوند، فکر او هنر لاره یې د تل لپاره بدله کړه. که موږ وغواړو د غني خان دغه اهمیت په علمي او روښانه ډول وڅېړو، نو د پښتنو په کلتوري زانګو کې د هغه رول په لاندې برخو وېشلی شو:

❖ د پښتونولي له تعریف څخه د "جنګي او توندلارې" انځور لیرې کول

بشري او هنري پښتونولي: د غني خان تر ټولو لوی خدمت دا ؤ چې نړۍ او پخپله پښتنو ته یې دا وښودله چې پښتون یوازې د توپک، جنګ او غچ اخیستلو سمبول نه دي. هغه پښتونولي ته یو هنري او فلسفي روح ورکړ.

په انګلیسي ژبه د "پښتانه" (The Pathans) کتاب: غني خان دا کتاب په داسې وخت کې په انګلیسي ژبه ولیکه چې استعماري لیکوالانو پښتانه "وحشي او جګړه مار" معرفي کول. هغه په دغه کتاب کې د پښتنو د روانپوهنې، مېلمه پالنې، توکو، او له ازادۍ سره د مېنې داسې انځور وړاندې کړ چې د پښتنو کلتوري هویت یې په نړیواله کچه ژوندی کړ.

❖ پښتو شعر ته د نوي روح او تصویر ورکول

د کلمو په ذریعه رسامي: غني خان یوازي شاعر نه ؤ، بلکې یو ماهر مجسمه جوړونکی او مصور هم ؤ. هغه همدا هنر په کلمو کې هم وکاراوه. د هغه په شاعرۍ کې د پښتني چاپیریال گلان، خاوره، مرغۍ او کلتوري عناصر په دومره رنگینی انځور شوي چې پښتو شعر یې له یوه وچ او دودیز حالت څخه وباسه او نړیوال کلتوري معیار ته یې ورساوه. **د روښانفکرۍ او نوي نسل زانگو:** د غني خان شاعري (لکه د غني په کلیات) د پښتنو د نوي زمانې د روښانفکرانو لپاره د فکر زانگو شوه. هغه نوي نسل ته ور زده کړل چې څنگه له خپل کلتور سره مېنه وکړي، خو په عین وخت کې د کلتور له خرافاتو او د ملایانو له قشري فکر څخه ځان وژغوري.

❖ د پښتني هنرونو (رسامي او مجسمه جوړونې) بنسټ ایښودل

د تجسمي هنرونو مخکښ: په پښتني ټولنه کې د مذهبي او کلتوري محدودیتونو له امله رسامي او مجسمه جوړونه د کفر یا عیب په توګه کتل کېدل. غني خان لومړنی پښتون ؤ چې دغه کلتوري بېدی (سخت رواجونه) یې ماتې کړې. د هغه نقاشۍ او د خاورو څخه جوړې شوې مجسمې د پښتنو په هنري تاریخ کې یو انقلاب ؤ، چې ثابته یې کړه پښتون ذهن د نړۍ له هر بل هنرمند سره سیالي کولای شي.

که په لنډو ټکو کې ووايو، د غني خان پرته د پښتنو معاصره کلتوري زانگو نیمګړې وه. هغه پښتنو ته "فکري ازادي"، "د ښکلا پېژندنې ذوق" او "د ځان پېژندنې حس" ورکړ. هغه په دې وتوانېد چې د پښتنو د زوړ تاریخي عظمت او د نوي نړۍ د ساینس او فلسفې ترمنځ یو داسې کلتوري پل جوړ کړي چې نن هم نوی نسل ورڅخه رڼا اخلي. که د غني خان د ژوند او کارنامو په تله کې د هغه مادي او معنوي میراث وتلو، نو بې له شکه د هغه ادبي، هنري او فلسفي وړتیا د هغه له سیاسي وړتیا څخه په ځلونو لوړه او اغېزناکه ده. که څه هم غني خان په یوه داسې کورنۍ کې زیږېدلی ؤ چې د سیاست د ډګر مشران وو او خپله یې هم په ځوانۍ کې (لکه څنگه چې مخکې مو وویل د "زلمي پښتون" په تحریک کې) مېړنۍ هڅې وکړې، خو د هغه اصلي فطرت او وړتیا د سیاست لپاره نه، بلکې د هنر او فکر لپاره ؤ.

د تاریخ او ادب پوهانو په اند، د دې پایلې اصلی عامل دا دی:

سیاست مصلحت غواړي، غني بې باکه ؤ: په عملي سیاست کې انعطاف، مصلحت، سیاسي معاملو او کله ناکله د ولس د مزاج پېژندلو او د هغوی د احساساتو د کنټرول وړتیا پکار وي. غني خان یو رند، ازاد خیاله او بې باکه شاعر ؤ. هغه نشوای کولای چې د خپل فکر ازادي د سیاسي مصلحتونو قرباني کړي.

د هغه ابدې پاتې کېدل په کلمو کې دي، نه په چوکيو: که غني خان یوازي د باچا خان د زوی یا د یو سیاسي مشر په توګه پاتې شوی وي، بڼایي نن د پښتنو په تاریخ کې د شلمې پېړۍ د لسګونو نورو سیاستوالو په څېر یوازي یو نوم پاتې شوی وي. خو د هغه ادبي مبارزې او شاعرۍ هغه ته داسې ابدې ژوند ورکړ چې نسل په نسل لېږدول کېږي.

د پښتنو په فکري جوړښت کې انقلاب: غني خان په خپله ادبي مبارزه وکولای شول د پښتون ځوان د فکر د پیاوړتیا لپاره کار وکړي. د هغه شعر پښتون ته جرات ورکړ چې پر هر څه پوښتنه راپورته کړي، چې دا د هر ډول سیاسي ازادۍ لومړی او بنسټیز ګام دی.

نوی په لنډو ټکو کې، په داسې حال کې چې د غني خان سیاسي مبارزه د یوې لنډې دورې لپاره وه او په انزوا پای ته ورسېده، د هغه ادبي او کلتوري مبارزه یو داسې دایمي او روښانه لمر دی چې تر ننه د پښتنو د کلتوري زانگو د روښانتیا سبب دی.

د غني خان د شخصیت نرم خوی، رندانه او لوړ کلتوري مزاج او په ځانګړې توګه د ښځو حقونو او د هغوی درناوي ته د هغه لید، په بشپړه توګه د هغه د سفرونو، زده کړو او د نړۍ له مخکښو ښځو سره د هغه د اړیکو تر اغېز لاندې ؤ. هغه په یو داسې چاپیریال کې لوی شو او داسې تجربې یې درلودې چې په هغه وخت کې د ډېرو پښتنو لپاره ناشنا وې. راځئ دا اغېزې په روښانه ډول وګورو:

■ له اندرا ګاندي سره ملګرتیا او کلتوري همغږي

د هندوستان د وتلي مشر جواهر لال نهرو په همکارۍ، غني خان او د نهرو لور اندرا ګاندي په ۱۹۳۴ ز کال کې په مشهوره شانتی نېکېټن اکاډمۍ (Shantiniketan) کې یو ځای زده کړې کولې.

۱. په دغه پوهنتون کې غني خان د محصلینو د اتحادیې مشر (President) و او اندرا ګاندي د کلتوري او

ټولنیزو چارو سکرتیره (Social Secretary) وه.

II. د رابندر نات ټاگور په دغه هنري او فلسفي مرکز کې له اندرا گاندي او نورو روشنفکره مېرمنو سره د غني خان ناستي پاستي، د هغه په ذهن کې د ښځو د مادي او معنوي ارزښت په اړه يو ډېر نرم، کلتوري او مساوي ليدلوری رامنځته کړ، چې د ختيځ په کلاسيک تصوف او هنر کې يې ريښې لرلې .

■ په انگلستان او امريکا کې د مېرمنو اغيز او د ژبې نرمښت

غني خان د انگلستان سربېره په امريکا (لوېزيانا) کې هم د بورې د انجيزۍ په برخه کې زده کړې کړې وې. په لويديځه نړۍ کې د هغه اوسېدل او د هغه وخت له ازادو او پوهو ښځو سره اړيکو د هغه په مزاج کې يو ډول عاطفي خلاصون او بې باکۍ مگر ډېر ظريف انساني خوی رامنځته کړ .

I. په داسې حال کې چې د هغه په هم عصره پښتني ټولنه کې د ښځو په اړه خبرې کول يا د هغوی د احساساتو ښکاره کول يو کلتوري عيب يا تابو (Taboo) گڼل کېده، غني خان په خپلو شعرونو کې ښځه د ښکلا او د خدايي نور د مظهر په توگه انځور کړه.

II. د لويديځ پېژندنې له عمده هغه په خپل شعر کې د "محبوبي" د فزيکي انځور ترڅنگ، د هغې روحي او فکري ازادۍ ته هم په درنه سترگه وکتل.

■ د هغه په ژوند کې تر ټولو لويه بېلگه: د هغه مېرمن "روشن"

د غني خان پر نرم خوی او کلتوري تماس تر ټولو ژوندی ثبوت د هغه خپله مېرمن روشن خان وه. روشن يوه پښتنه نه وه، بلکې د حيدرآباد د نواب لور او د پارسي سره تړلې يوه ډېره لوستې، باثفاوته او ښکلې مېرمن وه.

I. غني خان په ممبې کې له هغې سره په مېنه کېوت او له اوږدې کلتوري مبارزې وروسته يې په ۱۹۳۹ کال کې واده ورسره وکړ.

II. مېرمن روشن له ځان سره د ولور (جهېز) په توگه شاوخوا ۶ زره کتابونه د غني خان کور ته راوړل او د غني خان د هنر او شاعرۍ تر ټولو لويه ملاتړې شوه. غني خان خپل تر ټولو ښکلي او رومانتيک خطونه او شعرونه هم دغې مېرمنې ته ليکلي دي .

همدا اړيکي او د نړۍ ليد سبب شول چې غني خان په پښتو ادبياتو کې د ښځو د حقونو، د هغوی د عاطفي او د ټولنې د ناروا بنديزونو په وړاندې د يو کلک مدافع په توگه راڅرگند شي. هغه په شعر کې مېنه له شهواني قيد څخه وباسه او کلتوري او انساني بڼه يې ورکړه . دا د غني خان د ژوند يو خورا په زړه پورې فلسفي او عاطفي اړخ ؤ.

پايله (خلاصه) :

د غني خان اصلي وړتيا : ادبي او فلسفي عمق په شعر کې بې سارې تصويرگرۍ، د وجودي فلسفې ليدلوری او د پښتو کلتور ته هنري روح ورکول. سياسي تگلاره : فکري بغاوت او انزوا : په پيل کې د وسله والې دفاع مينه وال (زلمی پښتون)، خو وروسته له سياسي مصلحتونو گوښه کېدل. ادبي رول او کلتوري اغېز: د کلتور دايمي لمر : پښتونولي له جنګي انځور څخه ايستل او هنر (رسامي او مجسمه جوړونې) ته لاره پرانيستل. د ضعف او نقد ټکي: فلسفي بې نظمي او گوښه والی : په شعر کې د تضادونو شتون او د بند له سختيو وروسته په خپله کلا کې انزوا غوره کول.

د لمړۍ برخې پای

ادامه لری ...